

HARMONIES POÉTIQUES ET RELIGIEUSES

1. A zongoraciklus előtörténete (1833–1840)

Harmonies poétiques et religieuses [Költői és vallásos harmóniák] címmel a francia romantikus líra megteremtője, Alphonse de Lamartine (1790–1869) publikált verseskötetet 1830-ban, Párizsban. A két korábbi kötetének¹ köszönhetően akkoriban már nagy tiszteletnek örvendő költő – mint maga fogalmazott – ezúttal „tisztán és kizárólag vallásos költeményeket”² jelentetett meg. Mint a korábbiak, úgy ezek is a 19. század elején uralkodó klasszicista stílustól idegen, személyes hangvételükkel ragadták meg olvasóikat – köztük a fiatal Liszt Ferencet. Az *Harmonies poétiques et religieuses* előbb egy zongoradarab, majd egy zongoraciklus megkomponálására ihlette őt, mindkettő a Lamartine-kötet címével és előszavának részletével³ jelent meg, 1835-ben, illetve 1853-ban.

Az *Harmonies poétiques et religieuses* című zongoradarab⁴ – a későbbi *Les Morts*, illetve *Pensée des morts* – első forrása egy feltehetően 1833 májusában megkezdett, végül befejezetlenül hagyott fogalmazvány Liszt 1829–33 folyamán használt vázlatkönyvében.⁵ A datálást megnehezíti, hogy a vázlatkönyv bejegyzései nem időrendben követik egymást, és hogy az *Harmonies*-zongoradarab 1. oldalán olvasható dátumokból – „16 mai”, illetve „27 mai” – hiányzik az évszám. Mivel azonban az *Harmonies* 1–56. ütemének fogalmazványa a vázlatkönyv végére került az 1832 nyarán megkezdett *Clochette-fantáziáé*⁶ után, s mivel leveleiben Liszt csak 1833 ősztől emlegeti a darabot, valószínű, hogy a kompozíciós munka csak az év tavaszán kezdődött meg. A cím helyén egy francia nyelvű Schiller-

idézet áll, amelyet Liszt minden bizonnyal Victor Hugo (1802–1885) *Han d’Island* [Az izlandi Han] című, 1823-ban kiadott regényéből ismert.⁷ Mire a zongoradarab megjelent, Friedrich Schiller (1759–1805) érzelmi kiüresedésről és kiábrándultságról szóló sorait Liszt felcserélte egy ahhoz hasonló lelkiállapotot tükröző másik idézettel: „avec un profond sentiment d’ennui” [az életuntság mélyeséges érzésével]. Az 1. ütemben olvasható sor François-René de Chateaubriand (1768–1848) 1802-ben publikált elbeszéléséből, a *René*-ből való, s a címszereplő lelkiállapotát festi le.

Amikor Liszt 1833. október 30-án kelt, Marie d’Agoult-nak írott levelében először említi a zongoradarabot, annak lényegét az irodalmi citátumokkal és a kompozíciós megoldással egyaránt kifejezésre juttatott ellentétben határozza meg: „harmonie lamartinienne sans ton ni mesure” [lamartine-i harmónia hangnem és metrum nélkül].⁸ A „hangnem és metrum nélküli” jelző a darab tonálisan és metrikailag instabil részeire, nagyjából az „Andante religioso” részt (63–121. ü.) megelőző és az azt követő ütemekre (122–124. ü.) illik; ezekre vonatkozatható a Schiller-, illetve a Chateaubriand-idézet. A címben ígért harmónia az „Andante religioso” résszel hozható közvetlen összefüggésbe. A variációs technikát megújító, avantgarde kompozíciót⁹ Liszt három kiadónál is megjelentette. Párizsban Maurice Schlesingernél önállóan is és a *Gazette musicale de Paris* 1835. június 7-i száma mellékleteként is kiadta.¹⁰ Publikálta továbbá 1835-ben Friedrich

¹ A *Méditations poétiques* 1820-ban, a *Nouvelles méditations poétiques* 1823-ban jelent meg.

² „poésies purement et seulement religieuses”, idézi Marius-François Guyard. In Alphonse de Lamartine: *Œuvres poétiques*. Édition présentée, établie et annotée par –. (Éditions Gallimard, 1963) 1841. old. A Lamartine-idézeteket e kiadás alapján közöljük.

³ Az előszó („Avertissement”) Liszt által idézett részletét ld. kötetünk 55. oldalán. Az idézet első mondata csak az 1835-ben publikált *Harmonies*-zongoradarab előszavában szerepel.

⁴ R 13, SW/SH 154, NG2 A18; NLA I/9.

⁵ *D-WRgs* 60/N 6, 79–74. o. Az *Harmonies*-fogalmazványt Liszt a vázlatkönyv vége felől kezdve kottázta le.

⁶ A *Grande fantaisie de bravura sur la Clochette de Paganini* (R 231, SW/SH 420, NG2 A15; NLA II/1) a vázlatkönyv 59–62., 64–73. oldalán olvasható, a bejegyzett dátum szerint 1832. június 12. körül íródott.

⁷ „On eût dit que toutes les passions avaient agité son cœur, et que toutes l’avaient abandonné; il ne lui restait rien que le coup d’œil triste et perçant d’un homme consommé dans la connaissance des hommes, et qui voyait, d’un regard, où tendait chaque chose. (Schiller: *Les Visions*)”. [Azt mondhatták volna, az összes szenvedély felkavarta s az összes elhagyta már a szívét; nem maradt neki semmi más, mint annak az embernek a szomorú és átható tekintete, aki tökéletesen ismeri az embereket s egy pillantásból látja mindentről, hova tart.] A Liszt-mű elején olvasható idézet azonos az Hugo-regény 5. fejezetének mottójával. A szóban forgó Schiller-mű az 1789-ben keletkezett *Der Geisterseher* [A szellemlátó], amelyet Auguste Frankonnal spanyol fordításból ültetett át franciára: *Le Partisan des Pyrénées ou Le guerillero; Suivi des Visions* par Schiller. (Paris: Plancher, 1823).

⁸ Marie d’Agoult-nak írja: „S’il vous est possible de me renvoyer p[ar] occasion sûr Werther et surtout [...] petite harmonie lamartinienne sans ton ni mesure je vous en serai fort reconnaissant. Je tiens beaucoup à ce peu de pages.” GBLAC, 93. o.

⁹ A kompozíció elemzését ld. Dieter Torkewitz munkájában: *Harmonisches Denken im Frühwerk Franz Liszts*. (München, Salzburg: Musikverlag Emil Katzschler, 1978) 51–69., 77–81. o.

¹⁰ Lemezszáma: M. S. 1748. In DLD, 390. o. A *Gazette musicale de Paris* 2. évfolyama 23. számáról van szó.